

dr Gerard Ciołek. 1949

O g r ó d w R o g a l i n i e .

Rezydencja rogalińska położona jest na wysokim prawym brzegu doliny Warty, w okolicy lesistej, o urozmaiconej rzeźbie terenu. Pod samym stokiem wije się odnoga rzeki, za którą ciągnie się kilkusetmetrowy pas łąk i zalewisk, dochodzący do głównego koryta rzeki, zataczającego w tym miejscu łuk ku zachodowi.

Dawny kompleks zabudowań wiejskich mieści się na południowo-wschód od pałacu i posiada kształt regularnego prostokąta, typowy dla wsi folwarcznych, zakładanych w XVI i XVII wieku. Bliżej rezydencji ^{zakończony}, na osi wjazdowej rozmieszczone są parami zabudowania mieszkalne dawnej służby folwarcznej^{i stajen}, tworzące architektonicznie ukasztrowane wprowadzenie do ogromnego dziedzińca o wymiarach 70 x 200 m, w końcu którego wznosi się monumentalny zespół pałacowy. Opodal miejsca, w którym od drogi bitej oddziela się droga do pałacu, na wysokim cyplu dominuje kaplica grobowa Raczyńskich, wzniesiona na wzór rzymskiej świątyni w Nîmes, zwanej maison carrée. Do portyku kaplicy wiodą szerokie ciosowe schody, ujęte w dwa cokoły z lwami.

Wjazd na dziedzińiec zaakcentowany jest trójarkadowym mostem, murowanym z kamienia i cegły. Rzeki Po obu stronach płaskiego gazonu ciągną się aleje kasztanowców, dochodzące do skrzydeł pałacu. Zespół pałacowy składa się z głównego korpusu o trzech ryzalitach, ¹kwadratkach^{dwóch} oficyn, połączonych z korpusem łwierokolistymi galeriami. Skręcenie osi dziedzińca w stosunku do osi korpusu pałacowego posiada optyczną poprawkę, przez wysunięcie oficyny zachodniej nieco ku przodowi. Dziedzińiec wraz z pałacem znajduje się na platformie terenowej, opadającej dość stromymi zboczami ku zachodowi i północy, przy różnicy pozio-

mów od 3 do 5 metrów. W związku z tym od strony ogrodu pałac jest o jedną kondygnację wyższy niż od strony dziedzińca. Zejście z parteru korpusu głównego do ogrodu odbywa się poprzez taras, posiadający dwie równie pochyłe, przy ścianach pałacu.

Obszar ogrodowy rozpada się na dwie odrębne części: ogród geometryczny przy samym pałacu i otaczający go wkoło ogród krajobrazowy. Teren ogrodu regularnego jest ukształtowany sztucznie, przez wcięcie w pierwotny stok prostokątnej platformy o wymiarach 86 x 158 m. Poziom platformy ogrodowej ^{leży} ~~znajduje się~~ około 7 m poniżej przeciętnej wysokości górnego parku, a przejście pomiędzy tymi poziomami ukształtowane ^{w postaci} jest regularnych skarp, podzielenych dwoma wąskimi, poziomymi tarasami. Zachodnia krawędź platformy opada ku dolnemu parkowi.

Przed pałacem rozpościera się obszerny parter, ujęty w dwa rzędy wiekowych lip, po siedem sztuk z każdej strony. Za lipami ciągną się strzyżone szpalery grabowe. Podział parteru wyznaczają przekątne chodników, prowadzące do ośmiobocznego centralnego trawnika. Wyposażenie plastyczne ogrodu stanowią ^{figuralne} rzeźby ^{z por. XVIII w} cisowe, w liczbie pięciu sztuk, rozmieszczone w środku i w narożach parteru. W przeciwległej pałacowi części ogrodu wznosi się ścięta piramida kopca, o wymiarach podstawy 45 m i wysokości 7 m, na szczyt którego prowadzi wachlarzowato rozszerzająca się równia pochyła, przechodząca od połowy wysokości kopca w wąską ślimacznice, obiegającą stoki piramidy czterokrotnie wkoło. Zakłamania tego labiryntu akcentowane są starymi drzewami cisowymi. Szczyt kopca stanowi kwadratowa platforma ze śladami regularnego ongi układ drzew - dębów. Po obu stronach piramidy, w przedłużeniu szpalerów grabowych i lipowych, znajdują się podłużne, owalnie zakończone gabinety, zamknięte w strzyżone ściany grabów. U podstawy równi pochyłej, prowadzącej na kopiec rosną symetrycznie ustawione lipy

a w głębi równi nieregularne grupy sosen i brzoź. Po obu stronach owego podejścia, na trójkątnych trawnikach rosną grupy tui oraz piękny okaz tsugi.

Na walory kompozycyjne parku angielskiego, otaczającego ogród regularny, składają się: bogata rzeźba terenu, wspaniałe drzewostan i obzerne polany, z których roztaczają się dalekie i malownicze widoki na rozlewiska Warty i nadbrzeżne lasy i łąki. Na specjalną uwagę zasługują słynne dęby rogalińskie, w liczbie około 420, posiadające od 8,60 do 9,25 m obwodu, które były tematem licznych prac malarskich Leona Wyczółkowskiego. Poza dębami znajdujemy na terenie parku zabytkowe okazy świerków, sosen, topoli, grabów, jesionów, czarnych orzechów, klonów i wielu innych. Całość rezydencji obejmuje około 75 ha.

Najstarszą częścią ogrodu rogalińskiego jest jego część regularna. Wykazują Nie znamy ^{czasu jego} ~~zagospodarowania~~ ^{ani też} ~~planistę~~ ^{twórcę} i jedynie na podstawie analizy form podjąć można próbę określenia przynależności stylowej i przybliżonego okresu jego założenia. Zarówno dyspozycja terenu, jak i motywy dekoracyjne wskazują na szkołę francusko-holenderską z pierwszej połowy XVII wieku. Do wskaźników tych należą zarówno jednosiowe powiązanie elementów architektonicznych z ogrodowymi, jak i rozplanowanie kwadratowego parteru oraz kopiec, spełniający rolę wyniesionego ponad otoczenie tarasu widokowego. Z okresu tego ~~znane są~~ ^{znane są} holenderskie ogrody z kopcami, zwanymi Parnasem, w Zorvgliet, Enghien, Haus Petersburg; również w Polsce były ~~w XVII w. urządzane~~ ^{w XVII w. urządzane} np. w Łobzowie, w Wiłanowie /Góra Bacchusowa/, w Königstal pod Gdańskiem, letniej rezydencji Sobieskiego oraz w Choroszczy z około 1730 roku. Przybliżona ocena wieku najstarszych ~~części~~ ^{części} lip w ogrodzie barokowym wynosi 200 - 250 lat, a więc na początek XVIII wieku. *Ogród ten był otoczony murem, z falkami, ozdobionymi kolumnami i masami.*

Ogród angielski zakłada prawdopodobnie Kazimierz Raczyński marszałek koronny i generał wielkopolski, który wkróci około 1770 r. przystępuje do przebudowy korpusu głównego a w 1782 wznosi galerię i oficynę. Z roku 1788 pochodzą projekty wnętrza pałacowych, groty i schodów ogrodowych przy pałacu oraz plany kiosku tureckiego w ogrodzie angielskim, wykonane przez Jana Orzeiciela Kammsetzera /1753 -1795/. Schody ogrodowe rozebrano w 1865 roku i zastąpiono dzisiejszymi równiami pochyłymi, również kiosk turecki nie istnieje. Dalszy rozwój Rogalina przypada na czasy Edwarda Raczyńskiego. ~~Uzupełnia ozdobiony herbami i maskami~~ ^{na obszar} ~~znik on mur, otaczający ogród barokowy, Rozszerza teren ogrodu~~ angielskiego, włączając ^{won} ~~zmniejszając~~ stary drzewostan dębowy, który był prawdopodobnie dawnym zwierzyńcem pałacowym oraz tereny browaru, znajdującego się na zachód od ogrodu. W 1820 r. wznosi Raczyński na miejscu dawnej kaplicy mauzoleum rodzinne. Nad Wartą powstaje młyn wodny w kształcie gotyckiej kaplicy z dzwonnica. W ten sposób ~~przez~~ zasięg kompozycji ogrodowej wykroczył daleko poza granice właściwego ogrodu, obejmując cały niemal krajobraz, ~~otaczający~~ ^{otaczający} rezydencję, zgodnie zresztą z panującymi wówczas poglądami. Również dziedziniec pałacowy ukształtowany był jako część krajobrazu, z krętymi drogami i klombami drzew i krzewów.

Znaczne zniszczenia pałacu i ogrodu przyniosła ostatnia wojna, podczas której wycięto wiele drzew, zaniedbano klomby, w części wschodniej parku urządzono boisko sportowe dla Hitlerjugend a wielki parter przed pałacem zaorano i zamieniono na plac ćwiczeń. Podjęte w roku ubiegłym studia i badania, a bieżącym roku prace konserwatorskie, stanowią pierwszy etap do przywrócenia właściwego waloru tego cennego, jako zabytek kultury polskiej założeń.

Najstarszą częścią ogrodu rogalińskiego jest jego część regularna. Nie znamy czasu jego powstania, ani też nazwiska twórcy i jedynie na podstawie analizy form można podjąć próbę określenia przynależności stylowej, tymbardziej że w przeciwieństwie do pałacu, ogród regularny posiada cechy założenia, które przetrwało w swym pierwotnym układzie bez większych oraz istotniejszych zmian. Zarówno dyspozycja terenu, jak i motywy dekoracyjne wskazują na szkołę francusko-holenderską z połowy XVII wieku, z okresu poprzedzającego sztukę Le Notre'a. Wskaźnikami tej przynależności jest zarówno prostota kompozycji, polegająca na jednoosiowym powiązaniu trzech zasadniczych elementów: pałacu, parteru i góry, jak i rozwiązanie kwadratowej płaszczyzny parteru, uformowanie kopca oraz bocznych skarp ogrodowych. Te dwa ostatnie elementy występują we francuskich i holenderskich ogrodach, ^{XVI i XVII w.} spełniając zadanie wyniosłych platform widokowych. / Olivier de Serres - projekt ogrodu botanicznego 1597, Zorvgliet - Parnasberg, Enghien, Haus Petersburg/. Kopce widkowe znane są również w Polsce. Do najstarszych należy niewątpliwie kopiec w Łobzowie, z czasów Batoroego. Góra Bacchusowa w "Ikanowie" pochodzi z połowy XVII w., w Królewskiej Dolinie pod Gdańskiem oraz z okresu panowania Sobieskiego, natomiast późnym przykładem jest kopiec w ogrodzie Choroszy z ok. 1730 r. leżący w ogrodzie, kształtowanym pod wielkim wpływem Wersalu i Vaux le Vicomte. Biorąc pod uwagę wiek najstarszych drzew ogrodu rogalińskiego, a zwłaszcza niektórych lip na parterze, ocenianych na 250 do 300 lat, można przypuścić, że ta część ogrodu powstała w drugiej połowie XVII wieku. Ogród był otoczony murem, którego filary ozdobione były herbami i maskaronami.